

बौद्धिक संपत्ती : सर्वश्रेष्ठ सम्पत्ती

डॉ. वर्षा रामकृष्ण बोपचे(भोसे)

बॅरी. शेषराव वानखेडे महाविद्यालय खापरखेडा

मोब. क्र. - 9763241981;

मेलआयडी - varshabhose@gmail.com

सारांश :

संपत्ती ही मानवनिर्मित घटक आहे.संस्कृति हि मुख्यतः दोन प्रकारची असल्याचे दिसून येते. भौतिक आणि बौद्धिक संपत्ती असे दोबळमानाने त्याचे वर्गीकरण होते. त्यांपैकी भौतिक संपत्ती ही मानवाच्या बाह्य घटकांशी संबंधित असते.तर बौद्धिक संपत्ती ही मानवाच्या बुद्धी, विचार,भावना, परिकल्पना, चातुर्य या सर्वांशी संबंधित असते.असे असले तरी बौद्धिक संपत्ती ही इतर भौतिक संपत्तीच्या तुलनेत अधिक प्रभावी, नामांकित,हस्तांतरित न होणारी असते. बौद्धिक संपत्तीला अर्जित संपत्ती सुद्धा संबोधले जाऊ शकते. कारण इतर स्थावर जंगम मालमत्तेप्रमाणे ती अर्पित नसते तर व्यक्तीला स्वतःच्या चातुर्य, कुशाग्रतेवर ती मिळवावी लागते.त्यामुळे तिची चोरी होण्याची गणना इतर भौतिक संस्कृतीच्या तुलनेत नगण्य असते. परंतु आधुनिक युगामध्ये मात्र या बौद्धिक संपत्तीच्या चोरीचे प्रमाण देखील फार मोठ्या प्रमाणात वाढलेले दिसून येते. ज्याकरिता अनेक संरक्षण कायदे व अधिकार निर्माण झालेले आहेत.

प्रस्तावना :

मानवी समाजाच्या प्रगतीसाठी ज्ञान, सर्जनशीलता आणि नवकल्पनांचा फार मोठा वाटा आहे. परंतु, या सर्जनशील विचारांचे आणि नवसंकल्पनांचे योग्य संरक्षण नसल्यास त्याचा अपयोग किंवा अनुकरण होण्याचा धोका निर्माण होतो. यामुळेच बौद्धिक संपत्ती हक्क (Intellectual Property Rights – IPR) महत्त्वाचे ठरतात.

बौद्धिक संपत्ती म्हणजे मानवी बुद्धिमत्तेतून निर्माण झालेल्या सर्जनशील आणि अभिनव गोष्टींवर असलेला कायदेशीर हक्क. हे हक्क एखाद्या व्यक्तीला किंवा संस्थेला त्यांच्या कल्पना, शोध, साहित्य, संगीत, ब्रँड, डिझाइन आणि अन्य मौलिक निर्मितींवर मालकी हक्क देतात. यामुळे त्यांना त्यांच्या सृजनशीलतेचा योग्य मोबदला मिळतो आणि आर्थिक प्रोत्साहनही दिले जाते.

भारतात बौद्धिक संपदा हक्कांचे नियमन करण्यासाठी अनेक कायदे आहेत, जसे की पेटंट कायदा, १९७०; कॉपीराइट कायदा, १९५७; ट्रेडमार्क कायदा, १९९९; भौगोलिक निर्देशक (GI) कायदा, १९९९ इत्यादी. तसेच, भारत TRIPS करार (WTO), बर्न कन्व्हेन्शन आणि WIPO च्या नियमांचे पालन करतो.

बौद्धिक सम्पत्ती हक्कांचे प्रकार :

बौद्धिक संपत्ती हक्क वेगवेगळ्या स्वरूपात अस्तित्वात असतात. आणि त्यांचे संरक्षण कायद्यांद्वारे केले

जाते. हे हक्क काही काळासाठी धारकाला विशिष्ट अधिकार प्रदान करतात, जेणेकरून त्यांच्या नवसंकल्पनांचे आणि सर्जनशीलतेचे अनुकरण किंवा गैरवापर होऊ नये. प्रमुख बौद्धिक सम्पत्ती व हक्कांचे स्पष्टीकरण खालीलप्रमाणे

१. पेटंट (Patent) :

पेटंट म्हणजे एखाद्या नवीन शोधासाठी दिलेला कायदेशीर हक्क, जो विशिष्ट कालावधीसाठी केवळ शोधकर्त्याला त्याचा उपयोग, उत्पादन, विक्री किंवा परवानगी देण्याचा अधिकार प्रदान करतो. पेटंट अधिनियम, १९७० नुसार भारतात पेटंटसाठी तीन महत्वाचे निकष असतात—(१) नावीन्यपूर्णता (Novelty), (२) शोध-चरण (Inventive Step), आणि (३) औद्योगिक उपयोगिता (Industrial Applicability). पेटंटचा कालावधी भारतात २० वर्षे असतो. उदाहरणार्थ, नोवार्टिस विरुद्ध भारत सरकार (२०१३) या महत्त्वपूर्ण खटल्यात भारतीय सर्वोच्च न्यायालयाने पेटंट कायद्याच्या कलम ३(ड) नुसार केवळ किरकोळ सुधारणांसाठी पेटंट नाकारले आणि सार्वजनिक हितसंबंधांचे संरक्षण केले.

२. कॉपीराइट (Copyright) :

कॉपीराइट हा साहित्य, कला, संगीत, चित्रपट, संगणक सॉफ्टवेअर यांसारख्या सर्जनशील कलाकृतींवर असलेला हक्क आहे. कॉपीराइट कायदा, १९५७ नुसार, हे हक्क लेखक किंवा सर्जकाला त्यांच्या निर्मितीचे पुनरुत्पादन, वितरण, सार्वजनिक प्रदर्शन आणि रूपांतर करण्याचा विशेषाधिकार प्रदान करतात. भारतात साहित्य व संगीतासाठी ६० वर्षांपर्यंत कॉपीराइट संरक्षण मिळते. राजा पॉकेट बुक्स विरुद्ध दुर्गा रानी देवी (१९७७) या खटल्यात न्यायालयाने ठरवले की कोणत्याही कलाकृतीचे बेकायदेशीर पुनरुत्पादन हे कॉपीराइट उल्लंघन ठरते.

३. ट्रेडमार्क (Trademark) :

ट्रेडमार्क म्हणजे विशिष्ट चिन्ह, लोगो, नावे किंवा ब्रँड ओळखणारे प्रतीक, जे एखाद्या कंपनीच्या उत्पादनाची किंवा सेवेची विशिष्ट ओळख दर्शवते. ट्रेडमार्क अधिनियम, १९९९ नुसार, एकदा नोंदणी झाल्यावर ट्रेडमार्क धारकाला त्याच्या प्रतीकावर विशेष हक्क मिळतो आणि कोणत्याही प्रकारच्या अनुकरणाविरोधात कायदेशीर संरक्षण मिळते. ITC Ltd विरुद्ध ब्रिटानिया इंडस्ट्रीज (२०१६) या खटल्यात भारतीय न्यायालयाने ठरवले की जर एखाद्या ब्रँडच्या 'ट्रेड ट्रेस' मध्येही समानता असेल, तर तो ट्रेडमार्क उल्लंघनाचा प्रकार मानला जाऊ शकतो.

४. भौगोलिक निर्देशक (Geographical Indications - GI) :

भौगोलिक निर्देशक हा एखाद्या विशिष्ट प्रदेशाशी संबंधित उत्पादने, जसे की अन्न, हस्तकला, वाइन किंवा कृषी उत्पादनांवर दिला जाणारा हक्क आहे. भारतात GI अधिनियम, १९९९ नुसार भौगोलिक निर्देशक संरक्षण दिले जाते. उदाहरणार्थ, दार्जिलिंग चहा, महाबळेश्वर स्ट्रॉबेरी, आणि बनारसी साडी यांना GI टॅग मिळाले आहेत, त्यामुळे त्यांची विशिष्ट ओळख राखली जाते आणि त्याच्या बेकायदेशीर विक्रीला प्रतिबंध केला जातो. दार्जिलिंग टी ट्रेडमार्क केस मध्ये प्रथमच GI हक्कांची अंमलबजावणी यशस्वीरीत्या झाली.

५. औद्योगिक रचना हक्क (Industrial Design Rights) :

एखाद्या उत्पादनाची रचनात्मक सौंदर्यपूर्णता आणि दृश्य स्वरूप डिझाइन अधिनियम, २००० अंतर्गत संरक्षित केली जाते. यात उत्पादनाची बाह्य रचना, आकार, रंग आणि नमुना यांचा समावेश होतो. डिझाइन हक्कामुळे उत्पादनाची दृश्यात्मक वैशिष्ट्ये अनुकरणापासून सुरक्षित राहतात. टाइटन इंडस्ट्रीज बनाम एम. एम. टाटा (२००४) या खटल्यात न्यायालयाने ठरवले की जर कोणी दुसऱ्या ब्रँडच्या डिझाइनची प्रतिकृती तयार करत असेल, तर ते बौद्धिक संपदा हक्कांचे उल्लंघन मानले जाईल.

६. व्यापार गुपिते (Trade Secrets) :

व्यवसायातील गोपनीय माहिती, सूत्रे, उत्पादन प्रक्रिया किंवा ग्राहक यादी यांना व्यापार गुपिते म्हणतात. भारतात स्वतंत्र ट्रेड सीक्रेट्स कायदा नाही, परंतु करार कायदांतर्गत (Contract Law) गोपनीयतेच्या तरतुदींनी त्यांचे संरक्षण करता येते. उदा., कोका-कोलाचे सूत्र हे जगातील सर्वात जपले जाणारे व्यापार गुपित आहे.

भारतीय कायदेशीर चौकट:

भारतात बौद्धिक संपत्ती हक्कांचे संरक्षण वेगवेगळ्या कायदांद्वारे केले जाते. पेटंट अधिनियम, १९७० संशोधन व नवकल्पनांना संरक्षण देते, ज्यामुळे संशोधकांना त्यांच्या शोधावर विशिष्ट कालावधीसाठी एकाधिकार मिळतो. कॉपीराइट अधिनियम, १९५७ साहित्य, संगीत, चित्रपट आणि सॉफ्टवेअर यांसारख्या कलाकृतींना संरक्षण देते, तर ट्रेडमार्क अधिनियम, १९९९ ब्रँड ओळख व ग्राहक हिताचे संरक्षण करते. भौगोलिक निर्देशक (GI) अधिनियम, १९९९ विशिष्ट भौगोलिक क्षेत्राशी संबंधित उत्पादने जसे की दार्जिलिंग चहा, बनारसी साडी यांसाठी संरक्षण पुरवते. याशिवाय, डिझाइन अधिनियम, २००० औद्योगिक डिझाईन्सच्या संरक्षकतेसाठी महत्वाचा आहे.

भारत TRIPS कराराच्या (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) तरतुदींनुसार बौद्धिक संपत्ती कायदे तयार करतो आणि सुधारतो. TRIPS हे जागतिक व्यापार संघटनेच्या (WTO) अंतर्गत येणारे एक महत्वाचे आंतरराष्ट्रीय करार आहे, जे पेटंट, कॉपीराइट, ट्रेडमार्क आणि व्यापार गोपनीयतेचे संरक्षण सुनिश्चित करते. भारत TRIPS व्यतिरिक्त बर्न कन्व्हेंशन (Copyright Protection), पॅरिस कन्व्हेंशन (Industrial Property Protection) आणि WIPO (World Intellectual Property Organization) करारांमध्येही सहभागी आहे, ज्यामुळे भारतीय बौद्धिक संपदा कायदांना जागतिक आधार मिळतो.

अंमलबजावणीच्या बाबतीत, भारतात बौद्धिक संपत्ती अपील मंडळ (IPAB), उच्च न्यायालये आणि सर्वोच्च न्यायालयाद्वारे या कायदांची अंमलबजावणी केली जाते. न्यायालयांनी वेळोवेळी महत्वाचे निर्णय दिले आहेत, जसे की नवारत्न फार्मास्युटिकल्स वि. हॉफमन-ला रोशे (2009) प्रकरण, जिथे पेटंट कायद्याच्या व्याख्येचा व्यापक विचार करण्यात आला. तसेच, R.G. आनंद वि. डिलक्स फिल्म्स (1978) प्रकरणात भारतीय सर्वोच्च न्यायालयाने कॉपीराइट उल्लंघनाच्या बाबतीत महत्वाचे मार्गदर्शक तत्वे दिली.

तथापि, भारतात अद्याप अनेक अडचणी आहेत, जसे की पेटंट मंजूरीसाठीचा लांब कालावधी, ट्रेडमार्क उल्लंघनाच्या तक्रारींवर धीमे प्रतिसाद, डिजिटल माध्यमांवरील बौद्धिक संपत्तीचे संरक्षण आणि बनावट उत्पादनांचा

वाढता धोका. यामुळे बौद्धिक संपत्ती कायद्यांच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी सतत सुधारणा करण्याची गरज आहे.

बौद्धिक संपत्ती संरक्षणातील आव्हाने :

बौद्धिक संपत्ती हक्कांचे (IPR) संरक्षण करणे हे जागतिक आणि राष्ट्रीय स्तरावर मोठे आव्हान ठरत आहे. भारतासारख्या विकसनशील देशात बौद्धिक संपत्तीचे उल्लंघन मोठ्या प्रमाणावर आढळून येते, ज्यामुळे संशोधक, उद्योजक आणि कलाकारांचे आर्थिक नुकसान होते. यातील एक मोठे आव्हान म्हणजे बौद्धिक संपत्तीच्या उल्लंघनाची वाढती प्रकरणे आणि त्यांची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यास असलेली मर्यादा.

सर्वात मोठे आव्हान म्हणजे संशोधन आणि नवसंशोधनाच्या संकल्पनांचे बेकायदेशीर अनुकरण. पेटंट हक्क असतानाही अनेकदा मोठ्या कंपन्या लघुउद्योगांचे किंवा स्वतंत्र संशोधकांचे शोध कॉपी करतात आणि दीर्घकाळ न्यायालयीन लढाईमुळे लघुउद्योगांना नुकसान होते. याचे उदाहरण म्हणजे नोवार्टिस वि. भारत सरकार (2013) हा खटला, जिथे पेटंट कायद्याच्या कलम 3(d) अंतर्गत भारत सरकारने सुधारित औषधाच्या पेटंटस नाकारले, ज्यामुळे औषधांच्या किमती नियंत्रणात राहिल्या.

तसेच, डिजिटल क्षेत्रातील बौद्धिक संपदा संरक्षण हे सध्याच्या काळातील मोठे आव्हान आहे. इंटरनेटच्या विस्तारामुळे कॉपीराइट सामग्रीचे मोठ्या प्रमाणावर उल्लंघन होते. चित्रपट, संगीत, पुस्तके आणि सॉफ्टवेअर्स सहजपणे बेकायदेशीर डाउनलोड करून वापरले जातात. उदा. Yash Raj Films वि. Sri Sai Ganesh Productions (2019) प्रकरणात कॉपीराइट उल्लंघनाबद्दल न्यायालयाने ठोस निर्णय दिला, परंतु डिजिटल माध्यमांवरील चोरी पूर्णतः थांबवणे अजूनही कठीण आहे.

तसेच, ट्रेडमार्क उल्लंघन आणि डुप्लिकेट उत्पादने हा व्यापार क्षेत्रातील मोठा मुद्दा आहे. अनेक ब्रँडच्या कॉपी करून बाजारात बनावट उत्पादने विकली जातात, ज्यामुळे मूळ उत्पादकांचे नुकसान होते. केडबरी इंडिया वि. नेस्टले (2014) प्रकरणात ट्रेडमार्क हक्कांचे उल्लंघन झाल्याचे दिसून आले, ज्यामुळे मूळ कंपनीच्या विश्वासाहर्तेवर परिणाम झाला.

भारतामध्ये बौद्धिक संपत्ती संरक्षणासाठी अनेक कायदे आणि यंत्रणा आहेत, पण अंमलबजावणीतील विलंब आणि न्यायालयीन प्रक्रिया लांबलचक असणे यामुळे खटले वर्षानुवर्षे प्रलंबित राहतात. विशेषतः लघु आणि मध्यम उद्योगांसाठी (SMEs) आणि स्वतंत्र संशोधकांसाठी हा मोठा अडथळा ठरतो. त्यामुळे, न्यायालयीन प्रक्रियेचा वेग वाढवण्यासाठी IPR फास्ट-ट्रॅक कोर्ट्स आणि तंत्रज्ञान-सक्षम उपाययोजना आवश्यक आहेत.

शेवटी, सार्वजनिक हित आणि खासगी हक्क यातील समतोल साधणे हे देखील एक महत्वाचे आव्हान आहे. उदाहरणार्थ, औषध कंपन्यांनी तयार केलेल्या जीवनावश्यक औषधांवर पेटंट दिल्यास ती औषधे महाग होतात, त्यामुळे सार्वजनिक आरोग्य धोरणात अडथळे निर्माण होतात. बायर कॉर्पोरेशन वि. भारत सरकार (2012) या खटल्यात सरकारने जबरदस्त किंमतवाढ रोखण्यासाठी अनिवार्य परवाना (Compulsory Licensing) जारी केला, ज्यामुळे जनतेला परवडणाऱ्या दरात औषधे उपलब्ध झाली.

या सर्व आव्हानांवर मात करण्यासाठी, भारताला बौद्धिक संपदा कायद्यांच्या कठोर अंमलबजावणीसह

संशोधन आणि नवसंशोधनास प्रोत्साहन देणाऱ्या धोरणांचा अवलंब करावा लागेल. तसेच, डिजिटल माध्यमांवरील उल्लंघन थांबवण्यासाठी सायबर कायद्यांचे कठोर नियमन आणि आर्टिफिशियल इंटेलिजन्ससारख्या नव्या तंत्रज्ञानाचा उपयोग करणे गरजेचे आहे.

बौद्धिक संपत्ती हक्कांचे भविष्यकालीन स्वरूप आणि नवीन सुधारणा :-

तंत्रज्ञान आणि डिजिटल क्रांतीमुळे बौद्धिक संपत्ती हक्कांच्या संकल्पनेत मोठ्या प्रमाणावर बदल होत आहेत. कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI), ब्लॉकचेन तंत्रज्ञान, NFTs (Non-Fungible Tokens), मोठ्या प्रमाणातील डेटा विश्लेषण आणि डिजिटल पायरेटिंग यामुळे बौद्धिक संपदा संरक्षणाच्या पारंपरिक संकल्पनांना नवे आव्हान निर्माण झाले आहे.

१. कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) आणि बौद्धिक संपत्ती हक्क :

कृत्रिम बुद्धिमत्तेच्या मदतीने निर्माण होणाऱ्या साहित्य, संगीत, चित्रकला आणि संशोधनावर मालकी हक्क कोणाचा? हा प्रश्न सध्या कायद्याच्या चौकटीत स्पष्ट नाही. "AI-जनित साहित्यावर कॉपीराइट मिळावा का?" हा एक महत्वाचा वादग्रस्त मुद्दा ठरला आहे. उदाहरणार्थ, भारतात Rameshwari Photocopy Services वि. प्रकाशन कंपन्या या खटल्यात दिलेल्या निर्णयातून वास्तविक लेखकाची ओळख आणि त्याचा हक्क यावर भर देण्यात आला. परंतु AI निर्मित सामग्रीच्या बाबतीत हे कसे लागू करायचे, हा एक मोठा प्रश्न आहे. भविष्यात यासंदर्भात भारतात नवीन कायदे लागू करण्याची गरज आहे.

२. ब्लॉकचेन आणि NFTs चा प्रभाव :

ब्लॉकचेन हे सुरक्षित डिजिटल व्यवहारांसाठी उपयुक्त तंत्रज्ञान असून बौद्धिक संपत्ती संरक्षणासाठी ते मोठ्या प्रमाणावर वापरले जाऊ शकते. उदाहरणार्थ, कॉपीराइट, ट्रेडमार्क आणि पेटंट नोंदणीसाठी ब्लॉकचेनचा उपयोग केल्यास दस्तऐवजीकरण अधिक सुरक्षित आणि पारदर्शक होईल. NFTs (Non-Fungible Tokens) हे डिजिटल संपत्तीचे प्रमाणपत्र म्हणून वापरण्यात येतात, जे विशेषतः कला, संगीत आणि डिजिटल मीडिया क्षेत्रात लोकप्रिय झाले आहेत. मात्र, NFTs चा अनधिकृत वापर, डुप्लिकेशन आणि फसवणूक याबाबत भारतात अद्याप स्पष्ट कायदेशीर चौकट नाही.

३. डिजिटल तंत्रज्ञानामुळे वाढणाऱ्या अडचणी आणि सायबर गुन्हे:

डिजिटल माध्यमातून होणाऱ्या कॉपीराइट उल्लंघनाच्या घटनांमध्ये वाढ होत आहे. ऑनलाइन पायरेटिंग, टॉरेंट वेबसाइट्स आणि डिजिटल माध्यमातून साहित्याचा बेकायदेशीर प्रसार यामुळे सर्जनशील व्यक्तींना आणि कंपन्यांना मोठ्या आर्थिक नुकसानीला सामोरे जावे लागते. भारतात Super Cassettes Industries Ltd. बनाम MySpace Inc. या खटल्यात डिजिटल प्लॅटफॉर्मवर कॉपीराइट उल्लंघनाबाबत महत्वाचा निर्णय देण्यात आला होता. भविष्यात, सायबर कायदे आणि बौद्धिक संपदा संरक्षण एकत्र करून नव्या उपाययोजना आखण्याची आवश्यकता आहे.

४. भारतात बौद्धिक संपत्ती हक्कांचे भविष्यातील धोरण आणि सुधारणा:

भारताने २०१६ मध्ये "राष्ट्रीय बौद्धिक संपदा धोरण"(National IPR Policy) सादर केला, ज्यामुळे संशोधन आणि नावीन्यतेला चालना देण्याचा प्रयत्न करण्यात आला. परंतु, सध्याच्या वेगवान बदलांमुळे या धोरणात सुधारणा करण्याची गरज आहे. भारताने AI आणि ब्लॉकचेन तंत्रज्ञानासाठी स्वतंत्र कायदे, डिजिटल बौद्धिक संपदा संरक्षण यंत्रणा आणि सायबर सुरक्षा उपाययोजना आणणे आवश्यक आहे.

बौद्धिक संपदा हक्कांचे भविष्य हे डिजिटलायझेशन, नवतंत्रज्ञान आणि आंतरराष्ट्रीय सहकार्यावर अवलंबून असेल. जर योग्य कायदेशीर सुधारणा करण्यात आल्या तर भारत जागतिक बौद्धिक संपदा क्षेत्रात महत्त्वाची भूमिका बजावू शकतो. त्यामुळे, सध्याच्या कायद्यांचा आढावा घेऊन नव्या युगाच्या मागणीनुसार सुधारणा करणे हाच योग्य मार्ग असेल.

निष्कर्ष :

उपरोक्त लेखात बौद्धिक संपत्तीचे प्रकार, अधिकार विविध कायदे, त्या संदर्भातील विविध न्यायालयीन खटले, त्यांचे निकाल इत्यादी सर्व जरी खरे असले तरी एक गोष्ट मात्र प्रकर्षाने सिद्ध होते की, स्थावर- जंगम मालमत्ता, संपत्ती ही कुणीही चोरू शकतो. परंतु बौद्धिक संपत्ती चोरणे जरी सोपे दिसत असले तरी, ते कार्य फार जिकिरीचे म्हणजेच जोखमीचे आहे. इतकेच नव्हे तर तसे केल्यास त्या व्यक्तीस वाङ्मयचौर्य चा ठपका लागण्याची भीती असते. आणि ही बाब जर इतरांसमोर आली तर, त्याच्या परिणामांची तो व्यक्ती कल्पना देखील करू शकणार नाही., अशी शिक्षा, बदनामी, नाचक्की इत्यादी सहन करण्या पलीकडचे सर्व असल्याचे दिसून येते. त्यामुळे बौद्धिक संपत्ती हीच इतर संपत्तीच्या तुलनेत अधिक श्रेष्ठ असल्याचे सिद्ध होते. बौद्धिक संपत्ती - हक्क हे आधुनिक अर्थव्यवस्थेसाठी महत्त्वाचे आहेत. योग्य अंमलबजावणी आणि आधुनिक सुधारणा केल्यास भारत या क्षेत्रात आघाडीवर जाऊ शकतो.

ग्रंथसूची :

- Intellectual Property Laws - Professional Book Publisher Delhi
- Property Laws - Wikipedia
- बौद्धिक सम्पत्ती 1855 कायदा - Online Library
- Intellectual property law - Paul Torremans
- Intellectual property law -. Aditya Son

